
ТРАВМАТИЧНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У ПЕРЕКЛАДІ: ЕТИЧНА ЧУТЛИВІСТЬ І КРИТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Чернявська О. К., Чухно Т. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-619-5-15>

ВСТУП

У сучасному перекладознавстві дедалі виразніше артикулюється потреба в етичному самовизначенні перекладача як суб'єкта, що діє у просторі соціальної відповідальності, політичної напруги та дискурсивної вразливості. Одним із ключових зрушень у професійній сфері є зростаючий акцент на понятті відповідальності – терміні, що став маркерним у перекладацькій діяльності. Підвищення вимог до моральної позиції перекладача спричинило зростання видимості професії, а відтак – посилення суспільного тиску з вимогою демонструвати усвідомлення її впливу на соціальні процеси.

Особливої гостроти ці процеси набувають у контексті воєнних конфліктів останніх десятиліть: Ізраїль-Іран, Індія-Пакистан, Вірменія-Азербайджан, росія-Україна, де перекладацька дія може стати не просто інструментом комунікації, а актом втручання, солідарності або спротиву. У таких умовах відповідальність означає не лише професійну компетентність, а й здатність критично осмислювати наслідки перекладацьких рішень для життя інших. Перекладач постає як інтерпретативний агент, що діє у зоні етичної напруги, де кожне слово має потенціал впливу.

Перекладач має бути готовим морально обґрунтувати свої дії перед собою, перед спільнотою та перед тими, хто може поставити їх під сумнів. Така готовність передбачає професійну рефлексію у поєднанні з етичною чутливістю до контексту, в якому здійснюється переклад. Сучасні виклики – зокрема зростання популізму та повернення політичних ідеологій, що провокують або реанімують насильницькі конфлікти, – істотно ускладнюють процес етичного самовизначення. У таких умовах від перекладача очікують не нейтральності, а чіткої позиційності.

1. Етика перекладу в зоні турбулентності: між політичною відповідальністю та технологічною спокусою

Означені реалії вступають у суперечність із традиційною професійною етикою перекладацької «нейтральності» та «невтручання», закріпленою в численних кодексах. Така етика, попри свою нормативну привабливість, нерідко призводить до етичної сліпоти – неспроможності побачити, як саме перекладацькі дії впливають на реальність, у якій вони здійснюються. Рішення, прийняті в процесі перекладу, можуть мати значний вплив на виживання окремих осіб і навіть цілих спільнот; як мінімум – на якість життя тих, хто покладається на перекладача як посередника в умовах екзистенційної загрози та війни.

Особливо це актуалізується в контексті перекладу заяв ключових політиків щодо російсько-української війни. Такі переклади формують уявлення про політичний консенсус і прийняті рішення, про конкретні дії (або їх відсутність) у напрямку підтримки та допомоги Україні. Відтак, роль і відповідальність перекладача потребують чіткого усвідомлення. Як слушно зауважують Д. Драган та Р. Тіптон, «сучасний ... політичний ... ландшафт ... порушує важливі питання щодо самосвідомості перекладачів та їхньої ролі в суспільстві»¹.

До складних соціально-політичних процесів додається також технологічний фактор. Стрімке розширення інструментів ШІ-перекладу породжує низку ризиків. Попри технічну привабливість, використання ШІ викликає застереження, які все активніше фіксуються в сучасних дослідженнях. При перекладі політичних текстів виявляються системні похибки – стилістичні, прагматичні, ідіоматичні – які призводять до розмивання риторичних акцентів². Дослідники наголошують: ШІ працює не через розуміння, а через статистичне моделювання, і тому не здатен відтворити тон, контекст чи емоційну мотивацію мовлення³. О.Кудіна та Б. де Бур доходять висновку про пряму загрозу, яку ШІ може становити для політичного життя країн: “LLMs [Large Language Models] form a threat because they bear the potential to rob citizens of the skills essential for engaging in political action”⁴. Адже ШІ поступово

¹ Drugan J., Tipton R. Translation, ethics and social responsibility. *The Translator*. 2017. Vol. 23, № 2. P. 119–125.

² Vraila S. AI in Political Translation: Revolutionising Communication or Risking Manipulation? *Proceedings of New Trends in Translation and Technology*. (Varna, Bulgaria, 3–6 July 2024). Ionian University, Greece. P. 226–229.

³ Sun S., Liu K., Moratto R. Introduction: Navigating the Paradigm Shift – Translation Studies in the Age of AI. *Translation Studies in the Age of Artificial Intelligence*. / S. Sun, K. Liu, R. Moratto. London: Routledge, 2025. P. 1–17.

⁴ Kudina O., de Boer B. Large Language Models, Politics, and the Functionalization of Language. *AI and Ethics*. 2024. Vol. 5. P. 2369.

послабляє ключові навички, необхідні громадянам для активної участі в політичному житті.

Після входження III у перекладацьку діяльність теоретичне поле виявилось дещо дезорієнтованим. Частина дослідників механічно інтегрує нові інструменти, не порушуючи питань рецепції, етики чи культурної вмотивованості. Інші відкидають саму можливість теоретизації перекладу в нових умовах, зосередившись на описі технологій, але не на їхньому впливі на мовну суб'єктність. У результаті виник певний аналітичний вакуум: бракує моделі, здатної описати перекладацьку дію як риторичний акт, локалізований у полі конфлікту та рецептивної вразливості.

Це означає, що для аудиторії, яка перебуває в екстремальних умовах війни, переклад потребує якісно іншого підходу. Одним із таких підходів може стати етична перспектива, що зміщує фокус із тексту на соціальні, політичні та культурні умови, в яких здійснюється перекладацька дія. У цьому контексті перекладач постає в ролі медіатора між культурами, який володіє здатністю формувати дискурси. Його вибір є етичним актом, який має наслідки для реальності, в якій він функціонує.

Етика перекладу має бути пов'язана з реальними практиками, зокрема, з перекладом у кризових ситуаціях, конфліктах, політичному та військовому контекстах. У цьому сенсі критичне перекладознавство пропонує ефективні аналітичні інструменти. Його вихідна передумова полягає в тому, що переклад політичного дискурсу – це інтерпретативна дія, локалізована в полі влади, ідеології та конфлікту. Дослідницька увага зосереджується на тому, як перекладачі конструюють або трансформують наративи, легітимізують або підважують дискурси, реагуючи на конкретну історичну ситуацію. Переклад у таких умовах не може бути нейтральним, оскільки здійснюється у просторі влади, пам'яті, суспільної відповідальності та риторичної вразливості.

Узгодження перекладацької практики з етичною позиційністю вимагає опори на наукові розвідки, що осмислюють політичний дискурс як простір конфлікту, влади та риторичної дії. Відтак, доречно звернутися до огляду літератури, яка репрезентує ключові теоретичні підходи та прикладні дослідження у сфері перекладу політичного дискурсу. Представники критичного напрямку – передусім у межах англомовної традиції – трактують переклад політичного дискурсу як етично вмотивовану інтерпретацію, що здійснюється у просторі владних, ідеологічних та культурних відносин. Роботи М. Шеффнер, М. Бейкер та М. Тимочко окреслюють ключові параметри перекладацької дії в політичному контексті.

Українські дослідники, натомість, зосереджуються переважно на прикладних аспектах: перекладі фразеологізмів і політичних

термінів (І. Л. Фесенко)⁵, особливостях синхронного перекладу (D. S. Shchypachova)⁶, а також на засобах відтворення експресивності політичних промов – зокрема, у виступах Б. Джонсона (І. М. Борбенчук, А. С. Данилюк)⁷.

Переклад політичного дискурсу Д. Трампа привернув поки обмежену увагу дослідників. Наявні публікації зосереджуються переважно на аналізі способів відтворення риторичних повторів, гіпербол та різких висловлювань президента США (Т. В. Редчиць, Л. М. Ткаченко, М. В. Чепурна)⁸. Частково конфліктному політичному дискурсу Трампа присвячено ґрунтовну статтю М. І. Севастюк, яка досліджує особливості застосування стратегії нейтралізації при перекладі конфронтаційних висловлювань українською мовою. Йдеться про пом'якшення або повне усунення засобів вираження конфронтації з тексту перекладу.

Маркерами конфронтаційної риторики, що найчастіше піддаються нейтралізації, дослідниця вважає негативно-оцінні метафори, фразеологізми, порівняння, аббревіатури, просторіччя та вульгаризми⁹. Згідно з висновками авторки, ключовими чинниками, що зумовлюють застосування цієї стратегії, є мовна та культурна асиметрія, відмінності у традиціях політичної риторики, етичні міркування, а також помилкова ідентифікація комунікативної інтенції оригіналу¹⁰.

Водночас більшість досліджень, присвячених перекладацьким стратегіям, не враховують специфіку їхнього функціонування в політичному контексті. Ті ж, що все ж звертаються до політичного перекладу, здебільшого мають теоретичний характер і не аналізують рецептивну вразливість адресата. У цьому контексті пропонується авторська концепція «рецептивно-чутливого перекладу» (*reception-sensitive translation*). Вона передбачає етичну чутливість до потенційно травматичного впливу політичного дискурсу на цільову аудиторію. Такий підхід поєднує

⁵ Фесенко І. Л. Особливості перекладу політичних промов та текстів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія Філологічна*. 2015. № 55. С. 264–266. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_55_96.

⁶ Shchypachova D. S. Oral political discourse: factors of translatability. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 30. С. 249–253.

⁷ Борбенчук І. М., Данилюк А. С. Лінгвостилістичні особливості політичних промов Б. Джонсона та їх відтворення українською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 29. № 1. С. 216–221. URL: <https://zfs-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/1234>.

⁸ Редчиць Т. В., Ткаченко Л. М., Чепурна М. В. Стилiстичнi особливостi лексичних конструкцiй у мовi полiтичних дiячiв та специфiка їх перекладу (на прикладi нiмецької та американської преси). *Закарпатські філологічні студії*. 2024. № 36. С. 272–277.

⁹ Севастюк М. І. Стратегія нейтралізації в англійсько-українському перекладі конфронтаційних політичних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 29. № 2. С. 214–219. URL: <https://zfs-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/1256>.

¹⁰ Там само. С. 218.

прагнення до змістової точності з відповідальністю за рецептивні наслідки перекладу, особливо у випадках конфліктної риторики. Застосування цієї стратегії є особливо актуальним у перекладі висловлювань Д. Трампа, які часто містять елементи поляризації, стигматизації та мовної агресії.

Метою цієї розвідки є дослідити специфіку застосування стратегії *reception-sensitive translation* у перекладі потенційно травматичного політичного дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: оглянути ключові концепції перекладу, актуальні для роботи з травматичним дискурсом; визначити поняття *reception-sensitive translation*; проаналізувати переклад політичних висловлювань Трампа та показати механізм дії *reception-sensitive translation*.

2. Від функціоналізму до критичної репрезентації: переклад як дія в умовах рецептивної вразливості

Питання про те, як саме переклад політичного дискурсу має репрезентувати зміст оригіналу в умовах збройного протистояння, у теоретичній перспективі часто відштовхується від положень функціоналістської перекладознавчої школи. У межах цієї парадигми переклад інтерпретується як цілеспрямована дія, що виконує комунікативну функцію у новому дискурсивному полі. Така позиція репрезентована насамперед у роботах Г. Й. Вермеєра (Skopos theory)¹¹ та К. Норд,¹² які визначають перекладача як стратегічного суб'єкта, відповідального за адаптацію тексту до потреб цільової аудиторії (Vermeer, 2021; Reiß, Vermeer, 2014; Nord, 2018)¹³.

Центральною категорією функціоналістського підходу є скопос (від грецького *σκοπός* – «мета»). Під скопосом Г. Вермеєр розуміє комунікативну функцію, яка визначає стиль, структуру та риторичні параметри перекладу. Замість орієнтації на еквівалентність, теорія Г. Вермеєра наголошує на функціональній адекватності, згідно з якою переклад може відхилятися від вихідної форми або змісту, якщо цього потребує досягнення комунікативної мети: “translation .. always presupposes a skopos and is directed by a skopos... every translation commission should explicitly or implicitly contain a statement of skopos in order to be carried out at all”¹⁴. У межах політичного дискурсу

¹¹ Vermeer H. J. Skopos and Commission in Translational Action. *The Translation Studies Reader*. 4th ed. / In L. Venuti (Ed.). London: Routledge, 2021. P. 219–230

¹² Nord K. Translating as a Purposeful Activity. *Functionalist Approaches Explained*. London: Routledge, 2018. 166 p.

¹³ Reiß K., Vermeer H. J. Towards a General Theory of Translational Action. *Skopos Theory Explained*. London: Routledge, 2014. 240 p.

¹⁴ Vermeer H. J. Skopos and Commission in Translational Action. *The Translation Studies Reader*. 4th ed. / In L. Venuti (Ed.). London: Routledge, 2021. P. 219–230

та з урахуванням умов війни ця модель дозволяє розглядати переклад як засіб адаптації тексту до нової суспільної реальності, у якій набувають актуальності моральні та ідеологічні маркери висловлювання.

Пізніше функціоналістську теорію доповнено категорією лояльності (Nord, 2018).¹⁵ За К. Норд, поняття лояльності (*loyalty*) означає етичну відповідальність перекладача перед учасниками комунікативного акту: автором оригіналу, замовником перекладу та цільовою аудиторією. У монографії “*Translating as a Purposeful Activity*” (1997, 2018) авторка наголошує, що лояльність не є синонімом вірності, тобто буквальної точності при перекладі. Йдеться про комунікативно обґрунтовану позицію, що має на меті посередництво між вихідною та цільовою культурами: “Let me call ‘loyalty’ this responsibility translators have toward their partners in translational interaction. Loyalty commits the translator bilaterally to the source and the target sides”¹⁶.

Таким чином, в світогляді К. Норд лояльність фіксується як професійна поведінка та етичний компас перекладача, що дає можливість змінювати структуру тексту при збереженні комунікативної мети автора. Положення К. Норд є дієвим у міжкультурних ситуаціях, де мовець не здійснює дискурсивного насильства, а текст не навантажений маніпулятивною риторикою.

У випадку, коли адресат політичного висловлювання перебуває у фізичній небезпеці, застосування категорії лояльності потребує перегляду або перенаправлення. Зокрема, перекладач має бути свідомий того, що автор оригіналу (наприклад, Д. Трамп), може використовувати риторичку евфемізації або рівноцінного звинувачення, яка свідомо знецінює досвід жертви. У такому разі застосування перекладачем категорії лояльності до мовця означала б співучасть у відтворенні ідеологічного викривлення.

У межах даного дослідження розглядається можливість перенаправлення категорії лояльності – не як відмови від самої концепції, а як її етичної переорієнтації в умовах війни. У ситуації прямої екзистенційної загрози перекладач має виявляти соціальну відповідальність до історичної правди події, а також до аудиторії, яка переживає реальність терору. Відповідно, його прямим завданням постає демонтаж риторичної агресії, зафіксованої у висловлюваннях оригіналу, але обов’язково у межах допустимої стилістичної трансформації.

На сучасному етапі все виразніше артикулюється потреба у переосмисленні ролі перекладача як відповідального суб’єкта, що діє в руслі складної соціокультурної практики. На межі XX–XXI століть

¹⁵ Nord K. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. London: Routledge, 2018. 166 p.

¹⁶ Ibid. p. 115.

ця трансформація отримала назву етичного повороту, який позначає зміну фокусу з формальної точності на моральну відповідальність перекладацької дії. Йдеться про усвідомлення перекладу як медіації між культурами, дискурсами та ідеологіями.

У цьому контексті особливої ваги набуває концепція Ієронімової присяги, запропонована Е. Честерманом (А. Chesterman). Автор критично аналізує чотири усталені моделі перекладацької етики (репрезентативну, сервісну, комунікативну та нормативну), вказуючи на їхню фрагментарність, суперечливість і обмеженість. Е. Честерман пропонує альтернативну модель, засновану на філософії соціальних практик А. Макінтайра, де переклад постає як комісивний акт, тобто дія, що передбачає зобов'язання перед іншими.

У межах етичного повороту постає бачення перекладача як носія професійних чеснот: доброчесності, відповідальності, прозорості та солідарності. Е. Честерман наголошує, що перекладацька етика має бути морально-інтерпретативною, тобто такою, що спирається на рефлексію, а не на механічне дотримання правил. З цієї позиції він пропонує запровадити Ієронімову присягу – етичний кодекс, який фіксує моральну позицію перекладача щодо мовця, адресата та наслідків перекладацьких рішень¹⁷.

Етичний поворот у перекладознавстві демонструє перехід від текстоцентричних підходів до соціально ангажованого бачення перекладацької практики. Переклад осмислюється як дія, що формує суспільні наративи, впливає на розподіл влади, сприяє або протидіє її легітимації. З цієї точки зору перекладач виступає агентом морального вибору, що діє в умовах етичної невизначеності.

Прихильники етичного перекладу досліджують його у кількох напрямках. Е. Пім розробляє етику кооперації, акцентуючи увагу на прозорості, емпатії та професіоналізмі, і пропонує гнучкий етичний каркас, адаптований до конкретних ситуацій¹⁸. Д. Драган і Р. Тіптон фокусуються на перекладі в умовах криз, зокрема, в публічному сервісі, де перекладачі стикаються із вразливістю, ризиком та необхідністю соціальної відповідальності¹⁹. Д. Кенні аналізує етичні виклики, спричинені глобалізацією та технологічними зрушеннями, зокрема вплив автоматизації на професійні стандарти²⁰.

¹⁷ Chesterman A. Proposal for a Hieronymic Oath. *The Translator*. 2001. Vol. 7, № 2. P. 139–154.

¹⁸ Pym A., ed. The return to ethics. *The Translator*. 2001. Vol. 7, № 2. P. 129–138.

¹⁹ Drugan J., Tipton R. Translation, ethics and social responsibility. *The Translator*. 2017. Vol. 23, № 2. P. 119–125.

²⁰ Kenny D. The ethics of machine translation. *Proceedings of the XI New Zealand Society of Translators and Interpreters Annual Conference 2011*. (Auckland, New Zealand, 4–5 June 2011). New Zealand, 2011.

М. Тимочко формулює етику перекладу в постколоніальному контексті, де перекладацький акт може стати формою спротиву, самовизначення та деколонізації дискурсу²¹. Л. Венуті наполягає на видимості перекладача та пропонує етику інтервенції та дискурсивної відповідальності²².

Таким чином, етичне перекладознавство зосереджується на моральній відповідальності перекладача перед мовцем, адресатом і суспільством. Воно орієнтоване на професійні чесноти, здатність до рефлексії та етичний вибір в умовах неоднозначності. Особливої ваги цей підхід набуває в ситуаціях політичної напруги, ідеологічної поляризації та воєнного конфлікту, коли переклад може стати засобом впливу, формою спротиву або жестом солідарності.

У цьому ж полі етичної чутливості формується критичне перекладознавство, яке бере свій початок від критичного дискурс-аналізу. Воно базується на передумові, що переклад політичного дискурсу є інтерпретативною дією, здійсненою в межах влади, ідеології та конфлікту. Критичний переклад аналізує, яким чином перекладач конструює або трансформує наративи, легітимізує чи підважує дискурси. Такий переклад завжди вписаний у структури влади, конфлікту, історичної пам'яті й суспільної відповідальності.

Слід зазначити, що авторитетними у критичному перекладознавстві є напрацювання Крістіни Шеффнер²³. Як наголошує К. Шеффнер, політичний дискурс формується під впливом ідеологій та риторично спрямований на переконання, мобілізацію або легітимацію. У ґрунтовній статті "*Political Discourse Analysis from the Point of View of Translation Studies*" (2004), вона стверджує: «Both translators and interpreters operate in contexts which are shaped by social aims and ideologies, which is particularly obvious in the field of politics»²⁴.

К. Шеффнер окреслює низку ключових чинників, які мають бути взяті до уваги перекладачем при роботі з політичним дискурсом. По-перше, це стратегічна функція політичних концептів. На думку К. Шеффнер, політичні терміни, як-от *peace process*, *international support*, *conflict resolution* не є семантично прозорими: вони функціонують як інструменти реалізації політичної стратегії. Перекладач має усвідомлювати риторичну інтенцію мовця, що закладена у термінології. Як зазначає авторка,

²¹ Tymoczko M. Translation: ethics, ideology, action. *The Massachusetts Review*. 2006. Vol. 47, № 3. P. 442-461.

²² Venuti L. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London: Routledge, 2002. 224 p.

²³ Schäffner C. Political Discourse Analysis from the point of view of Translation Studies. *Journal of Language and Politics*. 2004. Vol. 3, № 1. P. 117-150.

²⁴ Ibid. p. 122.

“a critical reflection on the strategic use of political concepts, or keywords, for achieving specific political aims”²⁵.

По-друге, К. Шеффнер нагадує, що значення мовних одиниць не є сталими. Слова не містять фіксованого змісту – вони активізуються в межах комунікативної ситуації. Згідно з цією позицією, переклад має враховувати, що лексичні маркери змінюють свою функцію залежно від контексту, риторичних умов та жанрового формату висловлювання²⁶.

Третім важливим чинником постає контекстуальне конструювання значення. Перекладач має зважати не тільки на лексичну структуру тексту, а й на те, як ця інформація взаємодіє з уже наявними знаннями адресата, з його когнітивною моделлю, міжтекстовими асоціаціями та історичним досвідом. К. Шеффнер підкреслює, що “meaning construction [...] interacts with previously stored knowledge and mental models”²⁷.

Четвертим чинником, за визначенням К. Шеффнер, виступає культурно-дискурсивна релятивність політичних термінів. У різних політичних або національних контекстах один і той самий термін може інтерпретуватися по-різному. Наприклад, поняття *ceasefire* може тлумачитися адміністрацією США як форма стабілізації воєнного конфлікту, проте у ситуації російської окупації українських територій як відкладення перспектив звільнення територій. Тому перекладач має адаптувати терміни з урахуванням фреймової логіки цільового дискурсу.

Нарешті, п'ятим чинником К. Шеффнер виокремлює рецептивний фон адресата: “The experiential and socio-cultural background of language users also needs to be taken into account when it comes to translation”²⁸. Йдеться про соціальний, культурний, історичний досвід цільової аудиторії, який визначає її реакцію на текст. У політичному перекладі для української аудиторії це критично важливо, бо перекладач не може ігнорувати її вразливість і травматичний досвід.

У сукупності положення К. Шеффнер формують те, що можна означити як етику риторичного втручання: перекладач не лише відтворює текст, а осмислює, яке значення матиме це мовлення в умовах рецепції, і чи не стане воно засобом продовження насильства. У цьому сенсі К. Шаффнер дає теоретичне обґрунтування перекладу як етично мотивованої дії. Саме ця рамка є визначальною для подальшого аналітичного розвитку у даному дослідженні.

²⁵ Schäffner C. Political Discourse Analysis from the point of view of Translation Studies. *Journal of Language and Politics*. 2004. Vol. 3, № 1. P. 121.

²⁶ Ibid. p. 121.

²⁷ Ibid. p. 121.

²⁸ Schäffner C. Political Discourse Analysis from the point of view of Translation Studies. *Journal of Language and Politics*. 2004. Vol. 3, № 1. P. 121.

Окресливши теоретичну модель К. Шеффнер, доцільно звернутися до концепції М. Бейкер, що розробляється в межах критичного підходу. В її інтерпретації переклад розглядається як участь у конструюванні наративів, що формують рецептивну картину події, структурують політичні оцінки та відкривають або нейтралізують етичну перспективу висловлювання. У монографії *“Translation and Conflict: A Narrative Account”* (2019), М. Бейкер пропонує трактування наративу, що виходить далеко за межі класичних наратологічних або лінгвістичних рамок і дозволяє осмислити перекладача як наративного агента, відповідального за формування суспільної оповіді у межах конфлікту.²⁹

Її підхід спирається на соціальну та комунікативну теорію, де наративи постають як багаторівневі конфігурації, що циркулюють у суспільстві через вербальні й невербальні канали. Отже, йдеться про мережу взаємопов’язаних наративів, які формують дискурсивне поле і політичну дійсність.

М. Бейкер підкреслює динамічний і гнучкий характер наративів: “Narratives are dynamic entities; they change in subtle or radical ways as people experience and become exposed to new stories”³⁰. Вони здатні змінюватися з досвідом, взаємодіяти чи конфліктувати. Їх структура не є усталеною, навпаки, наративи постійно оновлюються, стаючи засобом ідентифікації, мобілізації, спротиву або легітимації. Це означає, що перекладач працює з історією, яка набуває сили через те, як вона проговорена, кому адресована і в якій ситуації рецепції озвучується.

Використовуючи поняття наративу у цьому розширеному сенсі, М. Бейкер демонструє, що перекладач бере участь у формуванні наративної логіки суспільства. Його рішення – від лексичних до жанрових – мають силу впливати на те, яку історію буде закріплено, які акценти буде зроблено, що буде приховано або висвітлено. У цьому сенсі дослідниця розуміє переклад як наративне втручання у структуру сприйняття.

Таким чином, узагальнюючи підхід М. Бейкер, можна сформулювати його як модель, у межах якої:

- наратив функціонує як система смислів, що циркулює у суспільстві;
- перекладач є наративним агентом, що бере участь у конструюванні або трансформації суспільної оповіді;
- політичний переклад розглядається як форма репрезентації конфлікту, що несе потенціал етичного означення, викриття або артикуляції спротиву;
- кожен перекладацький вибір впливає на те, яку історію буде розказано, і яким чином її буде почуто у новому контексті.

²⁹ Baker M. *Translation and Conflict*. 2nd ed. London: Routledge, 2018. 226 p.

³⁰ Baker M. *Translation and Conflict*. 2nd ed. London: Routledge, 2018. P. 3.

У висновку М. Бейкер відзначає важливість перекладу для управління конфліктами: “translation and interpreting are part of the institution of war and hence play a major role in the management of conflict – by all parties, from warmongers to peace activists”³¹.

Як бачимо, М. Бейкер, як і К. Шеффнер, трактує переклад як форму відповідальності дії, що має етичну, політичну та когнітивну складову. Попри різні теоретичні засади – дискурсологічну у К. Шеффнер та наративну у М. Бейкер – обидві моделі сходяться у ключовій позиції: переклад політичного дискурсу є інтерпретативним актом, що потребує осмислення явних та прихованих намірів мовця.

У теоретичному вимірі це означає, що переклад просто не може бути буквальним, якщо він суперечить рецептивній правді. Перекладач мусить осмислювати політичний намір висловлювання, включно з тими його аспектами, що замасковані у риториці нейтралізації або псевдо-симетрії. І, залежно від рецептивної ситуації, формулювати переклад так, щоб підкреслити, викрити або нейтралізувати дискурсивний вплив оригіналу.

У цьому контексті варто згадати також аналітичну позицію М. Тимочко, викладену у статті “*Ideology and the Position of the Translator*” (2003)³². Дослідниця розглядає перекладача як суб’єкта із власною точкою мовної артикуляції (*place of enunciation*). Авторка критично осмислює метафору “*in between*” (тобто перекладача як посередника) та доходить висновку, що це не простір балансу, а зона ідеологічної напруги. На підтримку своєї тези дослідниця акцентує увагу на тому, що ідеологія перекладу не міститься виключно у вихідному тексті, вона також реалізується через вибір перекладача в його репрезентації змісту, інтерпретації мовленнєвих актів, тональності, і особливо у тій позиції, з якої він говорить. Саме *place of enunciation*, на думку авторки, є ідеологічним центром мовлення: “that ‘place’ is an ideological positioning as well as a geographical or temporal one”³³. У цій парадигмі перекладач має не приховувати свою позицію, а усвідомлювати її вплив на структуру значення. Хоча теоретичні засади М. Тимочко відмінні від моделей К. Шеффнер та М. Бейкер, її аналіз підтверджує їхню ключову тезу: перекладач є не зовнішнім технічним агентом, а моральним інтерпретатором у полі конфлікту.

Отже, як показано вище, етичний та критичний напрями перекладознавства виявляються релевантними для роботи з текстами,

³¹ Ibid. p. 1-2.

³² Tymoczko M. Ideology and the Position of the Translator: In What Sense Is a Translator “In-Between”? *Apropos of Ideology. Translation Studies on Ideology.* / In M. Calzada Pérez (Ed.). Manchester: St. Jerome Publishing, 2003. P. 181–201.

³³ Ibid. p. 183.

що постають у ситуаціях конфлікту. У даній роботі застосовується поняття етико-критичного перекладу – інтегрованої перекладацької стратегії, яка поєднує етичну чутливість до рецептивного контексту з критичною рефлексією над риторичними та ідеологічними параметрами оригіналу. Такий переклад передбачає не лише точну передачу змісту, а й відповідальне переозначення висловлювання відповідно до моральної позиції перекладача в умовах дискурсивної напруги.

Як складова етико-критичного перекладу, у даному дослідженні застосовується стратегія *reception-sensitive translation*. Вона ґрунтується на положенні, що переклад політичного висловлювання в умовах екзистенційної загрози має бути етично чутливим. Ця стратегія постає як форма перекладацької дії, орієнтованої на адресата, який перебуває у стані вразливості, спричиненої війною, терором або риторичним насильством. Слід відзначити, що стратегія враховує етичний, психологічний і політичний контекст рецепції, у межах якого перекладач діє як інтерпретативний агент, переозначаючи авторську інтенцію так, щоб вона стала прийнятною, правдивою і не спричинила повторної шкоди.

Стратегія *reception-sensitive translation* функціонує у межах трьох ключових координат:

- Історична пам'ять адресата. Текст не може бути ізольованим від досвіду війни, окупації, втрати – він завжди вписаний у контекст колективної травми.

- Травматична структура рецепції. Мовні формули мають бути етично вмотивовані, щоб уникнути ретравматизації та не відтворити насильницькі патерни.

- Моральна відповідальність перекладача. Вибір кожного слова – це акт відповідального втручання, що формує етично коректну рамку для сприйняття.

Виокремимо, що стратегія *reception-sensitive translation* активується в ситуаціях, коли навіть неагресивний за формою дискурс потенційно здатен завдати шкоди: коли трагедія артикулюється без етичної чутливості, коли насильство постає як нормалізована даність, або коли втрата констатується з дистанційованою індиферентністю. У таких випадках перекладач модифікує риторичку, аби забезпечити адресата не шляхом згладжування змісту, а через етично вмотивоване переозначення при збереженні змісту висловлювання.

На нашу думку, механізм дії *reception-sensitive translation* передбачає три послідовні етапи:

- 1) фіксацію травматичного фрагмента як маркера дискурсивної агресії;

2) означення фрагменту як агресивного, щоб адресат міг критично розпізнати принизливу інтенцію мовця та не ототожнювати себе з нав'язуваним образом;

3) уникнення ретравматизації адресата, що може бути спричинена непрозорістю мовлення.

Такі перекладацькі рішення набувають форми рецептивного захисту не тому, що мовлення стає м'якшим, а тому, що воно не розпізнається як риторика агресії.

Стратегія *reception-sensitive translation* на перший погляд може здатися варіантом нейтралізації. Проте, попри зовнішню схожість, ці стратегії мають принципово різну мотивацію, етичну рамку та рецептивну спрямованість. Нейтралізація є технічною стратегією, що полягає у згладжуванні конфронтаційних елементів тексту. Вона може реалізовуватись через усунення негативно-оцінних метафор, просторіччя, вульгаризмів, аббревіатур або стилістично зниженої лексики. Метою нейтралізації є адаптація тексту до норм цільової мови або уникнення риторичного конфлікту. Проте така стратегія не завжди супроводжується етичною рефлексією, а її застосування може призвести до замовчування або навіть викривлення змісту.

Reception-sensitive translation, натомість, є етично вмотивованою стратегією, що функціонує у просторі рецептивної вразливості. Її мета – не просто знизити риторичну агресивність, а сформулювати висловлювання так, щоб воно не спричинило ретравматизації адресата. Такий переклад не приховує дискурсивну агресію, а викриває її, формуючи етично прозору рамку для сприйняття. У цьому сенсі *reception-sensitive translation* виступає не способом згладжування, а формою мовленнєвої солідарності, що поєднує змістову точність із моральною відповідальністю.

Ключова відмінність полягає в тому, що нейтралізація часто реалізується як стилістичне згладжування, тоді як стратегія «рецептивно-чутливого перекладу» (*reception-sensitive translation*) – як етичне втручання, що враховує моральну позицію перекладача. У межах етико-критичного перекладу ця стратегія постає як відповідь на подвійний виклик: риторичну агресію мовця та рецептивну вразливість адресата.

Як бачимо, *reception-sensitive translation* не є варіантом нейтралізації, а становить якісно іншу перекладацьку практику – таку, що не уникає трансляції конфлікту, а етично його переозначає.

Отже, етико-критичний переклад у поєднанні зі стратегією *reception-sensitive translation* постають ефективними перекладацькими інструментами у ситуації подвійного виклику: коли з одного боку

є маніпулятивний популістський дискурс та з іншого – психологічно вразливий адресат. В наступному розділі пропонуємо розглянути механізм взаємодії означених інструментів на прикладі двох відомих провокативно-епатажних висловлювань Д. Трампа.

3. Перекладач як агент рецептивного захисту:
аналіз висловлювань Д. Трампа

Переклад висловлювань Д. Трампа, на перший погляд, не має становити труднощів для перекладача. Його лексика та граматики є достатньо простими (не сказати б – примітивними). Проте, маніпулятивна підміна понять, епатажність стилю та нехтування етичними нормами, розміщені у болісному контексті війни, створюють для українського перекладача справжній виклик. Більше того, переклад окремих висловлювань може стати випробуванням. Наприклад, відома метафора війни, зведена до бійки у парку.

Під час розмови з журналістами на зустрічі з канцлером Німеччини Ф. Мерцем Трамп сказав: *“Sometimes you see two young children fighting like crazy... They hate each other, and they’re fighting in a park, and you try and pull them apart. They don’t want to be pulled. Sometimes you’re better off letting them fight for a while and then pulling them apart”*³⁴.

Розглянемо переклад цього фрагменту, виконаний журналістами українського інтернет-видання *New Voice* та порівняємо його з нашим критичним перекладом. Обидва варіанти розміщено у таблиці 1.

Таблиця 1

Варіанти перекладу фрагмента промови Д. Трампа

Переклад, запропонований інтернет-виданням <i>New Voice</i>	Критичний (авторський) переклад
Іноді ви бачите, як двоє маленьких дітей б’ються як божевільні. Вони ненавидять одне одного і б’ються в парку, а ви намагаєтесь їх розборонити. Вони не хочуть, щоб їх розбороняли. Іноді краще дати їм побитися деякий час, а потім розборонити ³⁵ .	Іноді бачиш, як двоє малих дітей несамовито чубляться... Вони не ладнають одне з одним і влаштували сутичку в парку, а ти намагаєшся їх розборонити. Вони не хочуть, щоб їх розбороняли. Іноді краще дати їм з’ясувати стосунки, а вже потім розтягувати.

³⁴ Trump compares Ukraine-Russia war to kids’ brawl: ‘Sometimes you’re better off letting them fight’. URL: <https://edition.cnn.com/2025/06/05/politics/ukraine-war-trump-kids-fighting> (дата звернення 19.08.2025).

³⁵ Трамп заявив, що війна РФ та України схожа на «бійку двох маленьких дітей у парку». URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/tramp-porivnyav-viynu-mizh-rf-ta-ukrajinoyu-z-dvoma-malenkimi-ditmi-yaki-b-yutsya-v-parku-50519941.html> (дата звернення 19.08.2025)

Почнемо з того, що метафора сварки, вжита у контексті війни, сама по собі виходить за межі моралі. Проте, попри свою позірну легковажність, ця метафора відкриває усвідомлені дискурсивні стратегії зрівнювання агресора і жертви та розмивання відповідальності. Критичний спосіб перекладу дає змогу викрити наміри мовця та зробити їх більш прозорими для українського адресата. Для цього нами обрано тактику стилістичного зниження у відображенні агресивності конфлікту.

Образ дітей є центральним, що одразу задає семантику рівної нераціональності та незрілості учасників подій. Розглянемо використання лексики через зіставлення вихідного висловлювання з перекладом видання *New Voice* та критичним (авторським) перекладом. З першого ж речення бачимо промовистий ряд: *they are fighting like crazy* – б'ються як божевільні (переклад видання) – несамовито чубляться (авторський переклад). Зазначимо, що дієслово *чубитись* часто використовується, коли йдеться про дітей, про легкі бійки або смикання за волосся. Воно передає семантику дрібної сутички, яка швидко минає. Лексема *несамовито* відображає емоційний сплеск і силу прояву події. Вона підкреслює крайню інтенсивність дії, навіть з відтінком втрати контролю, але без жорстокості. Для українського адресата, зануреного у щоденну напругу війни, такий слововибір яскраво демонструє неспівпадіння риторики з реаліями.

Друге речення (у кожному варіанті відповідно) відкривається дієсловами *hate* – ненавидять – не ладнають. Можемо наочно побачити стилістичне зниження запалу пристрастей від найвищого ступеня емоційності в англійському варіанті до помірного непорозуміння в критичному (авторському) перекладі. Цю логіку продовжує наступний ряд: *they're fighting* – б'ються – влаштовували сутичку. Цілком очевидно, що конструкція *влаштовували сутичку* суттєво знижує емоційну напругу вихідного висловлення. У фінальному реченні Трамп використовує конструкцію *fight for a while*, яку видання *New Voice* перекладає як *побитися деякий час*. З метою пом'якшення цинізму вихідного висловлювання у критичному перекладі застосовано формулу *з'ясувати стосунки*. У такий спосіб перекладач має можливість підкреслити для адресата відсутність емпатії у мовця.

Фіналізує метафору конструкція *pulling apart*, яку видання *New Voice* перекладає як *розборонити*. Адже в українській рецепції дієслово *розборонити* має значення остаточного завершення бійки, яке відбулося завдяки сторонньому втручанням. Натомість у критичному (авторському) варіанті обрано переклад з іншим акцентом: *розтягувати*. Зазначимо, що такий вибір є виправданим: *розтягувати* означає відводити учасників

бійки в різні сторони, коли припинення конфлікту може бути тимчасовим і він може відновитися, щойно учасників відпустять. Завдяки такому перекладу відкривається аморальність висловлювання Трампа. На його думку, немає сенсу просто розтягувати сторони, поки вони у запалі пристрастей. Учасники бійки не хочуть розходитись, тому за його логікою краще дати їм *випустити пару*, а фізично розвести вже тоді, коли їхня завзятість зменшиться. Для українського адресата *випустити пару* означає знищення всього живого там, куди дотягнеться агресор. Тож через критичний переклад перекладач має можливість викрити цинізм мовця у всій його глибині.

У цьому фрагменті переклад активує стратегію *reception-sensitive translation*, яка працює через стилістичне зниження напруги та лексичну делікатність. Мовець не репрезентує агресію напругу, але його риторика позбавлена емпатії, і це створює рецептивний дисонанс: метафора сварки нормалізує агресію, симетризує ролі агресора та жертви і усуває етичну позицію мовця. Перекладач не вступає з цим дискурсом у прямий конфлікт, він пере моделює риторичну та робить її прозорою для вразливого адресата. Стилiстично спокiйнiша лексика та композицiйнi рiшення не маскують агресiю, а виводять її з-пiд метафоричного захисту. Таке моделювання надає адресатовi можливiсть не прийняти нав'язувану метафоричну картину, що, в свою чергу, постає формою спротиву.

Розглянемо ще одне висловлювання Трампа, яке може стати викликом для перекладача. Йдеться про відому зустріч із пресою Президентів США та України в Овальному кабінеті Білого Дому 28 лютого 2025 року. Зустріч відбулась у рамках візиту Президента України до США і фактично завершилась вербальною сутичкою, яка отримала назву «скандал в Овальному кабінеті». Наприкінці бесіди, Трамп, звертаючись до українського президента, сказав: *“The problem is, I’ve empowered you to be a tough guy, and I don’t think you’d be a tough guy without the United States. And your people are very brave... but you’re either going to make a deal or we’re out, and if we’re out, you’ll fight it out. I don’t think it’s going to be pretty, but you’ll fight it out. But you don’t have the cards. But once we sign that deal, you’re in a much better position. But you’re not acting at all thankful, and that’s not a nice thing. I’ll be honest, that’s not a nice thing. All right, I think we’ve seen enough”*³⁶.

³⁶ Trump and Zelensky in the Oval Office. URL: <https://www.rev.com/transcripts/trump-and-zelensky-in-the-oval-office> (дата звернення 17.08.2025).

Розглянемо переклад видання української служби *Голосу Америки* у порівнянні з критичним перекладом, які представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Варіанти перекладу фрагмента промови Д. Трампа

Переклад видання <i>Голос Америки</i>	Критичний (авторський) переклад
Проблема в тому, що я надав вам можливості бути жорстким хлопцем, і я не думаю, що ви були б жорстким хлопцем без Сполучених Штатів, і ваші люди дуже сміливі, але ви або укладете угоду, або ми вийдемо, а якщо ми вийдемо, ви будете боротися – я не думаю, що це буде красиво, але ви битиметесь. Але у вас немає карт, але як тільки ми підпишемо цю угоду, ви опинитесь у набагато кращому становищі, але ви зовсім не вдячні. І це недобре. Скажу чесно, це неприємно. Гарзд, думаю, ми бачили достатньо ³⁷ .	Проблема в тому, що я дав вам змогу діяти рішуче, і не певен, чи мали б ви таку можливість без підтримки Сполучених Штатів. Ваш народ демонструє велику відвагу...але нині – або буде досягнуто домовленості, або Сполучені Штати припинять участь. У такому випадку вам доведеться самостійно протистояти далі. Це може бути важко – але це буде ваш шлях. Зараз ви не маєте достатнього ресурсу для впливу. Після укладення угоди ваші позиції значно зміцняться. Та я не бачу вдячності з вашого боку – ймовірно, варто це переосмислити. Добре, на цьому завершимо.

Український адресат, що перебуває в умовах війни на знищення, може емоційно гостро реагувати на зневагу, зверхність, риторику хамства чи грубості. Тим більше, коли йдеться про комунікацію на високому політичному рівні, яка стосується ставлення мовця до держави. Трамп побіжно згадає український народ (очевидно, маючи на увазі насамперед ЗСУ) і робить це у зовні позитивному тоні. Проте головною темою його звернення залишається не визнання відваги, а нав'язування «мирної угоди» та відмови від подальшого спротиву. Він прагне нав'язати власне рішення політично слабшому актору, вдаючись до риторичного тиску, що межує з шантажем. Цей дискурсивний жест реалізується демонстративно публічно – із провокуванням конфлікту, з метою відвернути увагу від небажання надавати військову підтримку Україні та мати легітимну нагоду заперечити політику попередньої адміністрації.

Перекладач має усвідомлювати цей дискурсивний контекст і бути чутливим до рецептивного ризику. Щоб уникнути травматизації адресата, варто скористатись інструментом *reception-sensitive translation* – тобто стилістично пом'якшити риторику зверхності, зберігаючи зміст

³⁷ Стенограма. Заяви Трампа і Зеленського в Білому домі. URL: <https://www.holosameryky.com/a/white-house-meeting/7992893.html> (дата звернення 21.08.2025).

висловлювання. Саме критичний переклад реалізує таку рецептивно-етичну модальність. Розглянемо його у зіставленні з оригіналом та перекладом видання Голос Америки.

У їхньому перекладі фраза *I've empowered you to be a tough guy* у прямому перекладі звучить як *я надав вам можливості бути жорстким хлопцем*. Риторичну зверхність та образну конструкцію «жорсткого хлопця» в критичному (авторському) перекладі знято завдяки формулі *я дав вам змогу діяти рішуче*. Таке перекладацьке рішення є стилістично вмотивованим у межах *reception-sensitive translation*. У наступній репліці – *I don't think you'd be a tough guy without the United States* – Трамп стверджує, що Україна без допомоги США не змогла б ефективно протистояти росії. Твердження має реальні підстави, але його подано у демонстративно зневажливій формі, де риторика зверхності замінює жест партнерства. Критичний переклад дозволяє пом'якшити цю інтенцію завдяки використанню конструкції *не певен, чи мали б ви таку можливість*.

Рецептивно позитивне твердження *your people are very brave* в обох варіантах перекладено у схожий спосіб: *ваши люди дуже сміливі* (Голос Америки) та *ваш народ демонструє велику відвагу* (критичний переклад). Обидві версії передають емоційну оцінку без додаткової трансформації, оскільки її риторична структура не конфліктує з етичною рецепцією адресата.

Ультимативну заяву *you're either going to make a deal or we're out* у виданні *Голос Америки* подано як *або ви укладете угоду, або ми вийдемо*. Формулювання охоплює весь політичний та військовий трек російсько-української війни. Це твердження Трампа постає як прямий тиск та ультиматум у контексті подальшої заяви про відсутність в Україні засобів для спротиву.

Ідіома *make a deal* є ключовою метафорою переговорного мислення, що глибоко вкорінена в американській культурі. У політичному дискурсі США домовленість асоціюється із силою, контролем і стратегічною перевагою. У популістському мовленні Трампа *deal* перетворюється на ідеологічний символ, де риторика переговорів маскує тиск.

У контексті війни метафора звучить неприйнятно, оскільки сприймається як спроба перетворити трагедію на предмет торгу. По суті, *make a deal* звучить як комерційна угода, де жертва агресії має «заплатити» за підтримку. У межах стратегії *reception-sensitive translation* ця фраза потребує етичної трансформації: *або буде досягнуто домовленості, або США припинять участь*. Такий варіант усуває ультимативний тон та знижує ступінь агресивності для реципієнта.

Висловлювання *If we're out, you'll fight it out* в журналістському перекладі передане буквально: *якщо ми вийдемо, ви будете боротися*.

У межах критичного (авторського) перекладу синтаксичну повторюваність усунуто завдяки формулі у *такому випадку*, що знижує наполегливий тон. Дієслово *fight out* трансформовано у варіант *вам доведеться самотійно протистояти далі* – із збереженням змісту, але без нагнітання емоційної напруги.

Наступна репліка – *I don't think it's going to be pretty, but you'll fight it out* – у журналістській версії подається як *я не думаю, що це буде красиво, але ви битиметесь*. Надмірна стилістична жорсткість оригіналу потребує пом'якшення, адже український адресат, особливо військовий, набагато краще за Трампа розуміє складність війни з сильнішою, і до того ж, ядерною країною. Тому у критичному перекладі цю формулу переозначено як *це може бути важко – але це буде ваш шлях*. Змістову валідність збережено, але риторичу етично врівноважено.

Трамповіська схильність до метафор проявляється у відверто цинічній формулі *you don't have the cards*. Цей вислів походить із карткових ігор, зокрема покеру, і є глибоко вкоріненим в американській культурі як спосіб опису позиційної слабкості, браку впливу або ресурсів. Він належить до типових американських ідіом, що активно функціонують у політичному та медійному дискурсах. Це риторичний жест, що позначає демонстрацію переваги, коли один учасник «гри» має всі ресурси, а інший – жодного.

Репрезентація війни через метафору азартної гри – фактично, форми розваги – прагне принизити й знецінити людські трагедії втрат і руйнувань. Також зазначимо, що саме карткова, а не шахова метафора, свідчить про інтелектуально спрощений підхід мовця до аналізу міжнародного конфлікту. Перекладачеві важливо розуміти ці моменти та усунути риторичу гри, яка є етично неприйнятною для українського адресата. Тому у критичному перекладі використано формулу *ви не маєте достатнього ресурсу для впливу*.

Усю зустріч фіналізовано різкою реплікою Трампа *You're not acting at all thankful, and that's not a nice thing*. Вона містить вимогу вдячності за підтримку, надану не ним, а попередньою адміністрацією США. Очевидно, що така маніпулятивна підміна потребує перекладацької реакції. У межах *reception-sensitive translation* риторично зневажливе висловлювання трансформовано у пом'якшену формулу: *не бачу вдячності... ймовірно, варто це переосмислити*. Це дає змогу усунути персональну оцінку й замінити її конструктивною пропозицією до дії.

Відмову продовжити зустріч Трамп оформлює реплікою *I think we've seen enough*. У даному контексті ця фраза виконує функцію демонстративного завершення діалогу з натяком на невинуваті очікування та знецінення адресата. У критичному перекладі цю інтенцію переозначено через

формулу *на цьому завершимо*. У такий спосіб перекладач пом'якшує інтонацію та знімає риторичну образ.

Як бачимо, епатажна риторична манера Трампа у цьому фрагменті містить маркери категоричної, емоційно зниженої лексики, використаної свідомо, з позиції зневаги до співрозмовника. Послідовні перекладацькі рішення у межах *reception-sensitive translation* дають можливість знизити агресивно-зневажливий тон вихідного повідомлення. Переклад не приховує загрози, але етично переоформлює її для того, щоб:

- не легітимізувати дискурс зверхності;
- не створити вторинної інверсії, де перекладач стає трансміттером риторичного тиску;
- не спричинити травмування адресата.

Отже, перекладач створює форму мовленнєвої солідарності, яка не спотворює зміст, але бере на себе етичну відповідальність за його реценцію.

ВИСНОВКИ

У межах етико-критичного перекладу, запропонованого в даному дослідженні, стратегія *reception-sensitive translation* постає як ефективний інструмент роботи з політичним дискурсом, що містить потенціал травматизації.

По-перше, ця стратегія враховує інтереси аудиторії, що перебуває в умовах війни, риторичного насильства та політичної нестабільності. Такий переклад не ігнорує вразливість адресата, він бере на себе етичну відповідальність за сприйняття.

По-друге, стратегія дає змогу нівелювати приховану агресію вихідного дискурсу, зокрема, риторику зверхності, симетризації ролей агресора і жертви, риторичний тиск, емоційно знижену лексику та маніпулятивні метафори. Її застосування дозволяє перекладачеві етично переозначувати висловлювання, адаптуючи їх до рецептивного контексту адресата, який перебуває у стані екзистенційної загрози. При цьому зберігається змістова валідність висловлювання, але його риторична структура трансформується так, щоб не спричинити додаткової шкоди.

По-третє, *reception-sensitive translation* дозволяє уникнути психологічного травмування адресата, зокрема через усунення дискурсивного тиску, ретравматизації або вторинної інверсії. У цьому сенсі переклад постає як форма етичного втручання, що передає зміст і водночас захищає адресата від риторичного насильства.

Таким чином, етико-критичний переклад у поєднанні зі стратегією *reception-sensitive translation* дозволяє осмислити перекладацьку дію

як морально відповідальну інтерпретацію, що здійснюється у просторі конфлікту та рецептивної вразливості. *Reception-sensitive translation* – це не лише техніка, а форма мовленнєвої емпатії, що дозволяє перекладачеві бути поруч із адресатом у момент його вразливості. Такий переклад не говорить замість, а говорить з повагою до.

АНОТАЦІЯ

Дану розвідку присвячено сучасним викликам перекладу політичного дискурсу в умовах російсько-української війни. Рішення перекладача здатні суттєво впливати на суспільні процеси та життя людей, тому усвідомлення його ролі є критично важливим. У цьому контексті традиційна етика «нейтральності» перекладача вступає в суперечність з етичною відповідальністю, особливо коли йдеться про переклад висловлювань, що можуть мати травматичний вплив на адресата.

Дослідження засвідчує, що в умовах війни переклад для цільової аудиторії потребує якісно нового підходу. У роботі запропоновано авторську концепцію «рецептивно-чутливого перекладу» (*reception-sensitive translation*), яка передбачає етичну чутливість до потенційно травматичного впливу політичного дискурсу на реципієнта. Цей підхід поєднує прагнення до змістової точності з відповідальністю за рецептивні наслідки перекладу, особливо у випадках конфліктної риторики вихідного дискурсу. Метою дослідження є аналіз застосування запропонованої стратегії, зокрема, на прикладі перекладу висловлювань Д. Трампа, які часто містять елементи поляризації, стигматизації та мовної агресії.

У роботі розглядаються теоретичні основи функціоналізму (*Skopos theory*) та категорія лояльності, а також їх переосмислення в умовах війни. Зокрема, обґрунтовується, що в ситуації екзистенційної загрози перекладач має виявляти соціальну відповідальність перед аудиторією, що переживає реальність терору. Особливу увагу автори приділяють критичному перекладознавству, яке розглядає переклад як інтерпретативну дію, локалізовану в полі влади та ідеології. На основі напрацювань К. Шеффнер, М. Бейкер та М. Тимочко в дослідженні обґрунтовується концепція перекладача як наративного агента і носія професійних чеснот, що формує суспільну оповідь і несе моральну відповідальність за свої перекладацькі рішення.

На відміну від стратегії нейтралізації, яка є технічним засобом згладжування конфліктних елементів, «рецептивно-чутливий переклад» є етично вмотивованою стратегією. Її мета – сформулювати висловлювання так, щоб воно не спричинило ретравматизації адресата,

викриваючи дискурсивну агресію. Ця стратегія передбачає три етапи: фіксацію травматичного фрагмента, його означення як агресивного та уникнення ретравматизації. У підсумку, дослідження доводить, що стратегія *reception-sensitive translation* виступає як форма мовленнєвої солідарності з адресатом, яка поєднує змістову точність з моральною відповідальністю.

Література

1. Борбенчук І. М., Данилюк А. С. Лінгвостилістичні особливості політичних промов Б. Джонсона та їх відтворення українською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 29. № 1. С. 216–221. URL: <https://zfs-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/1234>.
2. Редчиць Т. В., Ткаченко Л. М., Чепурна М. В. Стилістичні особливості лексичних конструкцій у мові політичних діячів та специфіка їх перекладу (на прикладі німецької та американської преси). *Закарпатські філологічні студії*. 2024. № 36. С. 272–277.
3. Севастюк М. І. Стратегія нейтралізації в англійсько-українському перекладі конфронтаційних політичних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 29. № 2. С. 214–219. URL: <https://zfs-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/1256>.
4. Стенограма. Заяви Трампа і Зеленського в Білому домі. URL: <https://www.holosameryky.com/a/white-house-meeting/7992893.html> (дата звернення 21.08.2025).
5. Трамп заявив, що війна РФ та України схожа на «бійку двох маленьких дітей у парку». URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/tramp-porivnyav-viynu-mizh-rf-ta-ukrajinoyu-z-dvoma-malenkimi-ditmi-yaki-byutsya-v-parku-50519941.html> (дата звернення 19.08.2025).
6. Фесенко І. Л. Особливості перекладу політичних промов та текстів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія Філологічна*. 2015. № 55. С. 264–266. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_55_96.
7. Baker M. *Translation and Conflict*. 2nd ed. London: Routledge, 2018. 226 p.
8. Chesterman A. Proposal for a Hieronymic Oath. *The Translator*. 2001. Vol. 7, № 2. P. 139–154.
9. Drugan J., Tipton R. Translation, ethics and social responsibility. *The Translator*. 2017. Vol. 23, № 2. P. 119–125.
10. Kenny D. The ethics of machine translation. *Proceedings of the XI New Zealand Society of Translators and Interpreters Annual Conference 2011*. (Auckland, New Zealand, 4–5 June 2011). New Zealand, 2011.

11. Kudina O., de Boer B. Large Language Models, Politics, and the Functionalization of Language. *AI and Ethics*. 2024. Vol. 5. P. 2367–2379. DOI: 10.1007/s43681-024-00564-w.
12. Nord K. Translating as a Purposeful Activity. *Functionalist Approaches Explained*. London: Routledge, 2018. 166 p.
13. Pym A., ed. The return to ethics. *The Translator*. 2001. Vol. 7, № 2. P. 129–138.
14. Reiß K., Vermeer H. J. Towards a General Theory of Translational Action. *Skopos Theory Explained*. London: Routledge, 2014. 240 p.
15. Schäffner C. Political Discourse Analysis from the point of view of Translation Studies. *Journal of Language and Politics*. 2004. Vol. 3, № 1. P. 117–150. DOI: 10.1075/jlp.3.1.09sch.
16. Shchypachova D. S. Oral political discourse: factors of translatability. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 30. С. 249–253.
17. Sun S., Liu K., Moratto R. Introduction: Navigating the Paradigm Shift – Translation Studies in the Age of AI. *Translation Studies in the Age of Artificial Intelligence*. / S. Sun, K. Liu, R. Moratto. London: Routledge, 2025. P. 1–17. DOI: 10.4324/9781003482369-1.
18. Trump and Zelenskyy in the Oval Office. URL: <https://www.rev.com/transcripts/trump-and-zelenskyy-in-the-oval-office> (дата звернення 17.08.2025).
19. Trump compares Ukraine-Russia war to kids' brawl: 'Sometimes you're better off letting them fight'. URL: <https://edition.cnn.com/2025/06/05/politics/ukraine-war-trump-kids-fighting> (дата звернення 19.08.2025).
20. Tymoczko M. Ideology and the Position of the Translator: In What Sense Is a Translator “In-Between”? *Apropos of Ideology. Translation Studies on Ideology*. / In M. Calzada Pérez (Ed.). Manchester: St. Jerome Publishing, 2003. P. 181–201.
21. Tymoczko M. Translation: ethics, ideology, action. *The Massachusetts Review*. 2006. Vol. 47, № 3. P. 442–461.
22. Venuti L. The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. London: Routledge, 2002. 224 p.
23. Vermeer H. J. Skopos and Commission in Translational Action. *The Translation Studies Reader. 4th ed.* / In L. Venuti (Ed.). London: Routledge, 2021. P. 219–230.
24. Vraïla S. AI in Political Translation: Revolutionising Communication or Risking Manipulation? *Proceedings of New Trends in Translation and Technology*. (Varna, Bulgaria, 3–6 July 2024). Ionian University, Greece. P. 226–229. DOI: 10.26615/issn.2815-4711.2024_019.

Information about the authors:

Cherniavska Olena Kostiantynivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation,
and Professional Language Training,
University of Customs and Finance
2/4, Volodymyr Vernadskyi str., Dnipro, 49000, Ukraine

Chukhno Tetiana Volodymyrivna,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation
and Professional Language Training,
University of Customs and Finance
22/4, Volodymyr Vernadskyi str., Dnipro, 49000, Ukraine